

İnternet Gazeteciliği ve Çalışma: Emek Süreci Ekseninde Bir İnceleme

Atike Sevtap Demir^{1,*}, Çağrı Kaderoğlu Bulut²

¹Arş. Gör., Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi, Yozgat, Türkiye

²Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, Türkiye

*svtpdmr2@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, internet gazeteciliğinde çalışma ve haber üretme pratiklerini emek süreci kuramı ile ele almaktadır. Çalışmanın varsayımı, internet gazeteciliği üzerine oluşmuş yazında teknoloji ve dönüşüm tartışmalarının, söz konusu dönüşüme ilişkin bütüncül bir kavrayış sunmaktan uzak olduğu ve dönüşümü emek süreci teorisiyle incelemenin bu eksikliği gidermeye katkı sunacağıdır. Bu kapsamda çalışmada yeni teknolojiler, internette haber üretme pratikleri ve çalışma koşulları gazetecilerin emek sürecinin bileşenleri olarak ele alınmakta ve teknolojinin bu süreçteki önemli etkisinin emek sürecini bir bütün olarak nasıl dönüştürdüğü tartışılmaktadır. Böylece, literatürdeki geniş kanının aksine internetin gazeteciler için mutlak özgürleştirici bir alan olup olmadığı sorgulanacaktır.

Bu çerçevede internet medyasında çalışan on gazeteciyle gazetecilik pratikleri üzerine derinlemesine görüşmeler yapılmış ve yedi kurumda sistematik olmayan gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bulgular tartışmanın kavramsal çerçevesi ekseninde sınıflandırılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde yeni iletişim teknolojilerinin gazetecilik üzerinde yarattığı dönüşüm tartışılacak, ikinci bölümde emek süreci bağlamında gazetecilerin temel sorun alanları saptanacaktır. Üçüncü bölümde ise internet gazeteciliğinde emek süreçleri alandan bulgularla açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni İletişim Teknolojileri, Emek Süreci, İnternet Gazeteciliği.

Internet Journalism and Work: A Study on the Axis of Labor Process

ABSTRACT

This study aims to examine working and news production practises in internet journalism with labor process theory. The assumption of this study is that discussions about technology and transformation in the internet journalism literature is far from providing a holistic understanding of transformation. However, examining the transformation with the labor process theory will contribute to elimination of this deficiency. In this study new technologies, news production on the internet and working conditions are examined as components of journalists' labor process and how the important effect of technology in this process has transformed the labor process as a whole is discussed. Thus, contrary to the main stream in the literature, it will be questioned whether the internet is an absolute liberating space for journalists.

In this context, in-depth interviews were conducted on journalism practices with ten journalists working on internet media and non-systematic observations were made in seven offices. The findings were classified on the conceptual framework of the debate. In the first part of the article, the transformation that new communication technologies create on journalism will be discussed, and in the second part, the main problem areas of journalists will be determined in the context of labor process. In the third chapter, the labor processes in internet journalism will be tried to be revealed with the findings from the field.

Keywords: New Communication Technologies, Labor Process, Online Journalism.

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız çağda teknoloji alanındaki gelişmeler hayatımızın tüm diğer alanlarında olduğu gibi iletişim ve medya alanında da bir dizi dönüşümü beraberinde getirmiştir. Sayısallaşma ve yöndeşme gibi gelişmelerle internetin bir iletişim aracı olarak kullanılması hızla yaygınlaşmış; yeni iletişim teknolojileri ve yeni medya kavramları hayatımıza girmiştir. İnternetin bir yeni iletişim aracı olarak kullanılmaya başlanmasıyla internetle ilgili oldukça iyimser görüşler de ortaya atılmıştır. İnternetin geleneksel iletişim araçlarına göre daha az maliyetli olması, çoklu ortam özelliğiyle farklı medya içerik ve formatlarını bir arada sunabilmesi gibi özellikleri vurgulanarak çok sesli, katılımcı ve demokratik bir iletişim ortamı sağlayacağı iddiası güçlü bir argüman olarak kendisine yer edinmiştir. Bu bağlamda bir gazetecilik alanı olarak internet, bir haberin olay olduğu anda binlerce kişiye ulaştırılmasının yanında ses, görüntü ve metni bir arada sunma avantajıyla birlikte okuyucular tarafından da tercih edilmektedir.

Maliyetinin gazete ve televizyon gibi büyük yatırımlar isteyen iletişim araçlarına göre oldukça az olması nedeniyle internet gazeteciliği, medya şirketleri açısından da bir tercih nedeni olmuştur. Türkiye’de özellikle 1990’lı yılların ortalarından itibaren büyük medya grupları, gazetelerini internet ortamına taşımaya başlamış, yalnızca internet üzerinde yayın yapan internet sitelerinin kuruluşu da aynı yıllara rastlarsa da bu haber sitelerinin sayısı özellikle 2000 yılından sonra artış göstermiştir (Kalsın, 2016; Çevikel, 2004; Aydoğan, 2013).

Bu hızlı dönüşüm ortamında internetin getirdiği çoklu ortam olanağı, etkileşimlilik ve hız gibi yenilikler kaçınılmaz olarak gazetecilerin pratiklerinde de bir dönüşüme neden olmuştur. Gazetecinin zaman-mekan sınırlaması olmaması nedeniyle esnek çalışma saatlerine ve mekanlarına sahip olması önemli bir noktadır. Bir diğeri ise gazeteciden artık sadece haberi toplamasının ve yazmasının değil, aynı zamanda fotoğraflaması, görüntülemesi ve onu dijital ortama uyumlu hale getirmesinin de beklenmekte oluşudur. Bu durum “gazetecilerin yeni mesleki beceriler kazanması”, başka deyişle gazetecinin “çok vasıflı (multi-skilled)” hale gelmesi olarak sunulmaktadır. Bu kavrayış, internetin gazetecilere oldukça büyük bir özgürlük alanı yarattığı fikriyle iç içedir. Buna karşı, internetin çalışma sürelerini günün 24 saatine yaydığı ve gazeteciler üzerinde önemli bir denetim aygıtı haline geldiği de tartışılmaktadır. Söz konusu tartışmalarda teknoloji merkezi bir konumdadır. Bu sürecin etraflıca irdelenebileceği en önemli alanlardan biri ise gazetecilerin emek sürecidir. Bu kapsamda bu makalede internette çalışan gazetecilerin emek süreci odağa alınacak ve gazetecilerin pratiklerine bu yönden ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Yeni İletişim Teknolojileri ve Gazeteciliğin Dönüşümü

Yeni iletişim teknolojilerinin gazetecilik üzerindeki etkileri, bu teknolojiler dolayısıyla yaratılan yeni iletişim ortamının içinde şekillenmektedir. Bu nedenle öncelikle yeni iletişim ortamına kısaca değinmek ve ardından bunun gazetecilik açısından ne gibi alanlar doğurduğunu irdelemek gerekir.

Yeni iletişim ortamını belirleyen en önemli unsurlardan biri yöndeşme olarak karşımıza çıkar. Geray (2002: 19) yöndeşmeyi, “geleneksel medya ile telekomünikasyon ve yeni iletişim/internet teknolojilerinin aynı altyapıyı ve platformları kullanarak bir araya gelmeleri ve aralarındaki sınırların aşılması” olarak tarif eder. Yöndeşmeyi mümkün kılan olgu ise sayısallaşmadır. Ses, görüntü ve metin sayısal olarak kodlandıklarında aynı platformda bütünleştirilebilir. Sayısallaşma ve yöndeşme sonucunda metin, ses, video, grafik, animasyon, fotoğraf, müzik gibi her tür iletişim öğesinin ortak bir platformda yayını olanaklı hale gelmiştir (Yıldırım, 2010:231).

Sayılaşma ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmenin bir olanağı olarak ortaya çıkan yöndeşme, çoğunlukla teknolojik bir dönüşüm olarak düşünülmesine karşın medya sektöründe yaşanan endüstrileşme ve yoğunlaşma ile de yakından ilgilidir. Çünkü yöndeşme yalnız teknolojik olarak değil, aynı zamanda sektörel olarak, hizmetler bazında ve politik düzenleme bağlamında da önemli bir melezleşmeyi/kaynaşmayı ifade eder (Mosco, 2006: 68-69; Henten vd. 2003, Geray, 2002: 19; Törenli, 2005: 87; Aydoğan, 2005: 260). Bu kapsamlı nitelikleriyle yöndeşme özellikle gazetecilik alanında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte yeni iş yapma pratikleri ile birlikte yeni istihdam yapıları ortaya çıkmaktadır. Özellikle internetin haber üretimi, sunumu ve edinimi için kullanılmaya başlamasıyla birlikte gazetecilik alanında da internet gazeteciliği, online gazetecilik (Deuze, 1999) ya da ağlaşmış (networked) gazetecilik (Beckett ve Mansell, 2008: 93) gibi adlarla tanımlanan yeni gazetecilik biçimleri ortaya çıkmıştır. Yöndeşmeyle birlikte haberin üretiminden sunumuna, gazeteci pratiklerinden organizasyon yapılarına kadar yaşanan bir dizi değişim, birbirini etkileyen ve bütünleyen bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Yeni iletişim ortamı, öncelikle içerik üretimini belirleyen iki temel özellik sunmaktadır. Bunlar çoklu ortam ve hipermetinsellik özellikleridir. Yeni teknolojilerin sunduğu imkanlar sayesinde medya içerikleri artık yalnızca tek bir forma (metin, ses, görüntü) sahip olmamaktadır. Tüm farklı formların bir arada olduğu yeni bir içerik üretme biçimi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda yalnızca bilgisayarlar için değil, çok farklı mecralar (cep telefonları, tabletler vb.) için de üretim gerçekleştirilmektedir.

Yeni iletişim ortamının çerçevesi içinde, yeni teknolojileri ve internetin gazetecilik mesleğinde yarattığı dönüşümü inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. İnternet gazeteciliğini, geleneksel medya ile olan farkları bağlamında ele alan bu çalışmalarda en fazla vurgu yapılan nokta internetin etkileşim özelliği, başka bir deyişle okuyucuların geri bildirim yapabilme olanağının olmasıdır. Hızlı, sürekli güncellenebilir, ücretsiz olması ve arşiv olanağına sahip olması internet gazetelerini okuyucu için cazip hale getirirken, gerektiğinde herhangi bir haber içeriğine anında müdahale olanağının olması ve daha önemlisi maliyetinin düşük olması nedeniyle medya şirketleri için de bir avantaj sunmaktadır (Pavlik, 2001; Boczkowski, 2004; Deuze, 2003, 2004; Elliot, 2009) Öte yandan anında ve hızlı haber verme yarışı nedeniyle gelen bilginin yeterince doğrulanmadan verilebilmesinin, internet medyasının güvenilirliğini tartışmalı hale getirmesi bir dezavantaj olarak sunulsa da, genel olarak internet gazeteciliğinin etkileşim özelliğinin ve okuyucunun katılım imkanının abartıldığı görülmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar, gazetecilerin site kullanıcılarıyla alışverişine oldukça az zaman ayırdığını; gazeteci ve kullanıcı arasındaki etkileşimin haber sitelerinde iddia edildiği ölçüde hayata geçirilmediğini göstermektedir¹ (Çevikel, 2004:155).

İnternet gazetelerinin demokratik, katılımcı, çok sesli ve özgür bir iletişim ortamı olduğunu söylemek de aynı şekilde abartılıdır ve onu içinde bulunduğu ekonomik, siyasal ve toplumsal bağlamından kopuk ele almanın sonuçlarından biridir. Oysa yeni medya alanında enformasyonun üretimi, dağıtımı ve tüketimi tıpkı geleneksel medyada olduğu gibi kapitalist koşullar altında gerçekleşmektedir ve bu etkinlikler de kapitalizmin birikim yasalarından bağımsız değildir (Curran, 1999; Schiller 1999; Seymour, 2004; Fuchs, 2008; Törenli, 2011; Berkman, 2014). Nitekim tüm dünya genelinde de özellikle 1980'lerden sonraki gelişmelerle birlikte medya sektöründe yaşanan yoğunlaşmanın yeni medya alanında da devam ettiği, hatta yeni medyanın sunduğu olanakların bu yoğunlaşmayı artırdığı, mevcut medya kuruluşlarının sektördeki güç ve etkinliklerini pekiştirdikleri görülmektedir (Bagdikian, 2004; Fuchs, 2014).

¹ İnternet gazetecileri, sıradan bir çalışma gününde mesailerinin önemli bir bölümünü ortalama 3,1 saatle haber yazmaya, 2,6 saatle internette araştırma yapmaya; 1.0 saatle yazılarını internete teknik uyumunu sağlamaya; 0,6 saatle site kullanıcılarıyla e-posta etkileşimine ayırmaktadır (Çevikel, 2004:155).

Bu süreç dünyada olduğu kadar Türkiye için de geçerlidir. Diğer taraftan internetle ilgili iyimser görüşlerin oluşmasına neden olan yukarıda sıralanan özelliklerine bakıldığında bir gerçeklik payı olduğu da inkar edilemez. Örneğin bir internet sitesi açmak, bir gazete veya televizyon kurmak kadar maliyetli değildir. Fakat medya sektöründe yürütülecek faaliyet yalnızca bir internet sitesi açmakla sınırlı değildir. Siteyi ayakta tutmak ve sektörde tanınırlığını, bilinirliğini yani etkinliğini artırmak için gerekli reklam alma, reklam harcaması yapma, gerekli nitelikli işgücü istihdam etme gibi faktörler piyasa koşulları tarafından belirlenmektedir.

İnternet gazetelerinin geleneksel medya kuruluşlarına göre daha ademimerkeziyetçi ve esnek örgütlenmeler olması da (Pavlik, 2001: 99) abartılarak gazetecilerin bir işyeri personelinden çok işletmenin ortağı gibi çalıştıkları şeklinde yorumlanabilmekte (Çevikel, 2004: 155), bu da üretim aracı ne olursa olsun sermayenin her zaman kar etme güdüsünde olduğunu ve bu nedenle farklı şekillerde veya derecelerde de olsa asgari bir denetime ihtiyaç duyduğu gerçeğini gizlemektedir.

Denilebilir ki, yeni medya alanı, pazara girmek için ciddi oranda bir sermaye gerektiren bu nedenle de her geçen gün yoğunlaşmanın arttığı ve birkaç büyük şirketin söz sahibi olduğu geleneksel medya sektörüne karşı, çok sesliliği artırmak adına bir alternatif yaratabilir. Fakat yine de bu olanak, yeni medya alanının kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak bu sonuca yol açacağı şeklinde yorumlanmamalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu olanak öncelikle içinde bulunulan ekonomik sistemin sınırlılıkları çerçevesinde açığa çıkmaktadır.

İnternetin gazeteciliğe getirdiği bu yenilikler kaçınılmaz olarak internet medyasında çalışan gazetecilerin pratiklerinde de bir dönüşüme neden olmuştur. İnternet gazetecilerinin pratiklerini inceleyen çalışmaların da tıpkı internet gazeteciliğindeki dönüşümü açıklamaya çalışan çalışmalar gibi çoğunlukla ana akım yaklaşım içinden yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir.² Bu çalışmalarda özellikle gazetecinin zaman ve mekan sınırlaması olmaması dolayısıyla esnek çalışma saatlerine sahip olmasının gazeteciye özgürlük sağladığı vurgulanırken, aslında gazeteciden çalışma saatleri dışında da günün 24 saati ya da evde veya başka bir mekanda da sürekli haber üretmesinin beklenmesi göz ardı edilmektedir. Bu ortamın istihdam yapısı da geleneksel döneme göre oldukça farklıdır. Tam zamanlı çalışmanın yerini çeşitli esnek çalışma modelleri almıştır. Bunlar part-time çalışma, freelance çalışma gibi uygulamalarda kendini gösterir. Günün gereklerine göre, ofisten, olay yerinden, evden ya da tatilden çalışabilmektedirler. Bu gazetecilerin sürdürülebilir, düzenli çalışma rutinleri de önemli ölçüde aşınmaktadır. Sahip oldukları işte kalma süreleri oldukça belirsizdir. Bu kapsamda izin, ücretler, çalışma saatleri ve sosyal güvence çeşitli problem alanları olarak ortaya çıkmaktadır (Sönmez, 2010; Kaya, 2009; Kaderoğlu Bulut, 2017; Özsever, 2004; Etike ve Demir, 2017).

Diğer taraftan içeriğin üretimi ve sunumundaki değişikliğe paralel olarak gazetecilerin de çekirdek becerilerin yanı sıra çoklu ortamlar için üretim yapabilecek yeni becerilere sahip olması vurgulanmaktadır. Çekirdek beceriler, haberin bulunması, haber kaynağına ulaşma, önemli olan unsurları ayıklayabilme ve iyi bir dille sunabilme gibi temel gazetecilik becerilerini ifade eder (Geray, 2008). Yeni ortamda sahip olunması gerekenler ise, yeni medyayı kullanarak haber toplama ve işleme, haberi görüntüleme ve dijital ortama uyumlu hale getirme, bunları mümkün kılacak temel yazılım ve donanımları kullanma (video, fotoğraf, kamera kullanımı, cep telefonu uygulamaları vb.) becerisini edinme, sosyal ağları

² Bu “olumlayıcı” çalışmalar 1990’lardan itibaren artmış ve özellikle ticari araştırma şirketleri ve kimi medya kurumlarınca yürütülmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kopper vd. (2000). İnternet gazeteciliği üzerine gelişen araştırmaları tartışan ve bu yazını üç dalga şeklinde inceleyen iki çalışma için bkz. Domingo (2006; 2008).

takip etme ve haberin tüm aşamalarında bu ağları kullanabilme, üretilen içeriği sayısal ortamlarda yayımlayabilme gibi becerilerdir. Bu durum yeni iletişim ortamının multimedya (çoklu ortam) niteliğine paralel olarak gazetecilerin de multi-skilled (çoklu-beceriye sahip) hale gelmesi olarak sunulmaktadır (Nygren, 2014; Elliot, 2009). Dolayısıyla gazetecilerden tek bir alan ya da mecra için uzmanlaşmanın yerine, pek çok işi hızlı şekilde yapabilecek ve farklı mecralar için içerik üretebilecek çoğul becerilere sahip olması istenmektedir. Çoklu beceriler gazeteciye çok daha fazla iş sorumluluğu yüklemektedir. Aynı zamanda internetle birlikte kullanıcının rolünün artmasıyla, gazetecilerin haber üzerindeki denetimlerini kaybettikleri, “halkın bilmesi gerekenlere karar verenler pozisyonundan”, olayların yorumcusu ve detayları aktaran konumuna geldikleri de söylenmektedir (Singer’den aktaran Yıldırım, 2010: 242). Oysa kastedilen beceriler mesleki becerilerden ziyade teknik becerilerdir ve bu bakış açısı gazeteciliğin zanaatvari yanını³ geri plana atmakta ve onu teknik bir işe indirgemektedir. Bu boyutlara ek olarak, yeni iletişim ortamının sahip olduğu hız, kesintisiz içerik üretimi, rekabet ve reklam bağımlılığı gibi unsurlar da, gazeteciler üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmaktadır.⁴

Yeni iletişim teknolojilerinin gazetecilerin pratikleri üzerinde yarattığı dönüşüm, çalışmanın kapsamı itibarıyla bu boyutlarıyla açıklandıktan sonra sıradaki bölümde gazetecilik pratikleri ve çalışma koşulları emek süreci teorisi üzerinden ele alınacaktır.

Emek Süreci Tartışmaları ve Gazeteciler

İşyerindeki değişen çalışma koşullarını ve emek süreçlerini ampirizm geleneği içinden inceleyen çalışmalar, işyerindeki süreçlerin nasıl işlediğini tanımlarken, bu süreçlerin niye üretildiği konusunda bilgi ver(e)memektedirler; buna karşılık Marksist emek süreci teorisi ise, emek sürecinin ve işyerinde üretilen ve yeniden üretilen teknik ve toplumsal ilişkilerin sınıf ilişkileri ve kapitalizmin ekonomi politikleri içinde anlaşılabilirliğini vurgular (Yücesan-Özdemir, 2002). Bu çalışmada emek süreci teorisi Marksist literatürde ele alındığı şekliyle kullanılacaktır.

Marx’a göre emek süreci, ilk önce ve tüm toplumsal biçimlerinden bağımsız olarak insanla doğa arasındaki bir süreçtir. Bu süreçte insan kendi dışındaki doğa üzerinde etkiye bulunur ve onu değiştirirken, aynı zamanda insanın kendi doğası, yetenekleri ve bilinci de değişir (Marx, 2011:181-182). Marx, insanın bu süreçteki bilinçli eylemini şöyle anlatır:

Bir örümcek, dokumacının çalışmasını andıran faaliyetlerde bulunur ve bir arı, bal peteğini yaparken bazı mimarları utandırır. Ama en kötü mimarı, en iyi arıdan daha en başından ayırt eden şey, mimarın peteği balmumundan yapmadan önce kafasında kurmuş olmasıdır. Emek sürecinin sonunda, bu sürecin başında zaten işçinin imgeleminde, yani düşünsel olarak var olan bir sonuç ortaya çıkar.

Dolayısıyla insanın emek süreci, tasarım ve uygulamanın bir arada var olduğu amaçlı bir eylem süreci olarak gerçekleşmektedir. Kapitalist emek süreci koşullarında ise bu süreç parçalanmakta ve üretimi yapanlar aleyhine denetlenmektedir. Çünkü artık amaç, kullanım değerleri üretmek değil, sermayedarın pazarda karla satabilmesi için, mübadele değerleri

³ Gazeteciliğin zanaatvari niteliklerini inceleyen ve endüstriyel dönüşümünü tartışan kimi çalışmalar için bkz. Adaklı (2006), Liu (2006), Örnebring (2010), Kaderoğlu Bulut (2017).

⁴ Bu baskının gazeteciliği “sulandırdığı”na ve gazetecileri halkla ilişkiler ve reklam şirketlerine ve onların bültenlerine bağımlı hale getirdiğine ilişkin önemli bir tartışma “churnalism” tartışmasıdır. Journalism (gazetecilik) sözcüğünün değiştirilmesiyle üretilen bu terim, gazeteciliğin kamusal boyutunun ve entelektüel yanının giderek aşınan durumuna işaret eder. Bu kavram ve gazetecilikteki etkileri üzerine iki ayrıntılı tartışma için bkz. Jackson ve Moloney (2015); Johnston ve Forde (2017).

üretmektir. Yani “üretim doğrudan doğruya daha fazla artık değer elde edilmesi amacıyla yapılır” (Ansal, 2005:8). Dolayısıyla emek süreci, artık insanın kullanım değeri üretmek için kendi iradesini kullanarak, kendini ve doğayı dönüştürdüğü bir süreç olmaktan çıkmış, işçinin üretim araçlarından kopartılmış bir şekilde, kapitalistin denetiminde artı değer ürettiği kapitalist bir emek sürecine dönüşmüştür.

Marx’ın *Kapital*’de (2011: 182) belirttiği gibi, “emek sürecinin basit unsurları, belli bir amaca yönelmiş faaliyet ya da emeğin kendisi, emeğin nesnesi ve onun araçlarıdır”. Bu noktadan hareketle gazeteci, emeğinin konusu haber üretimi olan ve bu konuda çeşitli uygun üretim araçlarını kullanarak iş yapan kişi olarak tarif edilebilir. Gazetecinin emeği; vasıflı, kendi iş süreçleri ve ürünü üzerinde belirli bir denetim sahibi olan, bu kapsamda görel de olsa bir özerkliği bulunan ve sembolik üretim yapan bir emek biçimi (gayri maddi emek) olarak ortaya çıkmaktadır. Gazetecinin emek süreci ise, emeğin kendisi, konusu ve araçlarının örgütlenmesi ile bu alanda ilişkisel olarak gerçekleşen iş yapma biçimlerini kapsar (Kaderoğlu Bulut, 2017: 195).

Bu noktada, Marx’tan sonra emek süreci teorisine yapılan katkılardan bahsetmek gerekir. Marx’tan sonra uzun yıllar ihmal edilmiş emek süreci teorisine 1974’te ilk önemli katkıyı yapan isim *Emek ve Tekelci Sermaye* (1974) isimli kitabıyla Harry Braverman olmuştur. Braverman, kapitalist üretim koşulları altında sermaye birikiminin emek sürecine hakim olma ve onu denetleyip biçimlendirme yöntemlerini ele almaktadır. Buna göre Braverman (2008: 94-95), kapitalist toplumda iki temel işbölümü olduğuna dikkati çeker. Bunlar, toplumsal işbölümü ve manifaktür (ayrıntılı) işbölümüdür. Toplumsal işbölümü ile toplumsal üretimin ana bölümlere ayrılması kastedilir. Manifaktür işbölümünü ise şöyle tanımlar:

Manifaktür işbölümü ise, her bir işin sistematik olarak sınırlı işlemlerden oluşan alt bölümlere bölünmesi ve bunların farklı kişilerce yerine getirilmesidir. Toplumsal işbölümü bilinen tüm toplumlara has bir nitelik iken, manifaktür işbölümü kapitalist toplumun özgün ürünüdür. (...) Kapitalizmde toplumsal işbölümü piyasa tarafından kaotik ve anarşik bir yolla uygulanırken, atölye içindeki işbölümü planlama ve denetim yoluyla dayatılır.

Braverman'a göre, kapitalist emek sürecinin örgütlenmesinde Taylorizmin ya da Taylorist yöntemlerin⁵ uygulanması, emeğin fiziksel ve zihinsel vasfı üzerinde yıkıcı etkilere yol açmıştır. Taylorizm, izlenecek bilimsel bir yöntemle, işin olabildiğince küçük parçalara ayrılmasını, dolayısıyla işin yapılması için gerekli vasfın ve gerekli eğitim zamanının olabildiğince azaltılmasını amaçlar. Braverman’ın temel tezinde ise, artan işbölümü, işin çok küçük parçalara ayrılması ve işin üzerindeki denetimin yönetime devredilmesi sonucu, geleneksel zanaatkarın işini nasıl yapacağı konusundaki özerkliği, diğer bir deyişle, emek süreci üzerindeki denetim yetkisi tümüyle ortadan kalkmakta ve işçi vasıfsızlaşmaktadır (Yücesan-Özdemir, 2002: 439).

Tekelci kapitalizmin ayırt edici yönü, fabrika içinde gerçekleşen bu parçalama ve denetleme biçiminin giderek tüm büro/hizmet işlerini de kapsayan bir hale gelmesi ve kapitalizmin geçmişin tüm vasıflı, özerk alanlarını, kafa emeğini ayrıcalıklı konumunu yok

⁵ Frederick Winslow Taylor, işin örgütleniş biçimi ve yönetimi ile ilgili yaklaşımını 1911 yılında yayınlanan "*Scientific Management (Bilimsel Yönetim)*" kitabında toplamış ve ileride "Taylorizm" olarak anılacak kapitalist emek sürecinin örgütlenmesi ve denetimindeki temel ilkeleri oluşturmuştur. Taylorist ilkeler (a. emek sürecinin işçilerin bilgi ve becerilerinden arındırılması, b. üretimin sürecinde tasarımının uygulamadan ayrılması ve c. üretim bilgisinin tümüyle yönetimde toplanması), gerek bu ilkelerin önemini kabul eden görüşler; gerekse bu ilkelerin artık geçerliliğini yitirdiğini belirten görüşler tarafından geçen yüzyıldan bugüne kıyasıya tartışılmaktadır. (Yücesan-Özdemir, 2002)

etmesidir. Böylece üretim sürecinde vasıf ve sürecin denetimine hakim olmaktan kaynaklı tüm emek gücü avantajları sermayenin kontrolüne geçmektedir (Kaderoğlu Bulut, 2017: 196).

Buradan hareketle internet gazeteciliği alanına baktığımızda, gazeteciden her şeyden önce haberi aynı anda fotoğraflayıp görüntüleyebilmesi, onu sayısal ortamlarda yayınlatabilmesi, bunlar için gerekli yazılım ve donanım bilgilerine sahip olması, sosyal medyayı iyi kullanabilmesi, bu mecraları kullanarak haber üretebilmesi gibi yeni beceriler beklenmektedir. Tabii ki içinde bulunduğumuz çağda gazetecinin bu becerilere sahip olması beklenir ve kendisi için de avantajdır. Fakat bu özellikler, birer vasıf değil, sadece teknik becerilerdir ve gazeteciliği yalnızca bu becerilere indirgeyerek tanımlamak, bu mesleği yalnızca teknik bir işe indirgemek anlamına gelir. Ayrıca vasfın yaygınlaştırılması ve standartlaşması yoluyla değersizleştirilmesi, gazetecinin bir başkasıyla kolaylıkla değiştirilmesinin de önünü açmaktadır.

İnternet gazeteleri, geleneksel medyaya göre çok daha az kişi çalıştırılarak yayın yapmaktadır. Bu durum, medya şirketlerinin bu alana yönelmesinde bir avantaj olarak sunulurken, çalışanlar açısından bu durumun sonuçları pek dikkate alınmamaktadır. Öncelikle daha az sayıda kişinin çalışması, mevcut çalışanların daha uzun saatler çalışması ve üzerlerine daha fazla yük binmesi anlamına gelmektedir. İnternet sitelerinde çalışan gazetecilerin günlük pratiklerine bakıldığında zamanlarının büyük çoğunluğunu internetten haber bulmaya ve haber yazmaya ayırdıkları gözlenmektedir. Buna internetin en önemli özelliği olan anında haber verme ve yeni haberlerle siteyi sürekli güncel tutma zorunluluğu da eklenince, belli sayıda gazeteciyle bunları gerçekleştirmek gazetecilerin bütün zamanını almaktadır.

Oysa iyi bir gazeteciden dışarıda haber takibi yapabilmesi, kendi haber kaynakları olması, habere konu olan gelişmenin bağlamını kavrayabilmesi, belli bir uzmanlık alanına sahip olması ve alanıyla ilgili güncel gelişmeleri takip edebilmesi gibi özellikler beklenir. Fakat az sayıda kişinin çalışması ve hızlı olma zorunluluğu gibi faktörler internet gazetecilerinin bunlara vakit ayırmasını imkansız hale getirmektedir. Çevikel (2004: 155), Türkiye'deki internet gazetecilerinin günlük pratiklerini incelediği çalışmasında günde ortalama 10,5 saat çalışan bir gazetecinin, zamanının yalnızca 0,5 saatini ofis dışında haber takibine ayırdığını belirtmiştir. Başka deyişle gazetecilik artık masa başı bir iş haline dönüşmüştür. Bu da bize gazetecilerin vasıf sahibi olduğunu değil, aksine vasıfsızlaştırıldığını göstermektedir.

Vasıfsızlaştırma ile birlikte “denetim” kavramı da emek süreci teorisinde önemli bir başlıktır. Braverman'a göre, denetim de vasıfsızlaşma gibi kapitalizme içkin yapısal bir eğilimdir. Braverman'a (2008: 81, 106) göre, kapitalist üretim sürecinde yönetimin esas işlevi, karın kaynağı olan artı-değeri işçilerden elde edebilmek için emek sürecini denetlemektir.

Bu konudaki tartışmalara önemli bir katkı 1970'lerde Friedman'dan gelmiştir. Friedman (1977: 47) kapitalist denetimin basit ve tek bir yaklaşıma indirgenemeyeceğini vurgularken, Taylorist doğrudan denetim yaklaşımına “sorumlu otonomi” adını verdiği yeni ve farklı bir denetim yaklaşımı ekler. Friedman (1977: 48) işçilerin işleri üzerinde görece geniş hareket alanı imkânına sahip olmaları ve böylece kendilerine verilen sorumluluklarla kendilerini işletmenin hedeflerine bağlamaları şeklinde açıklar. Böylece bu çalışanlar, daha az denetlenir, ancak sorumlulukları artar. Bu strateji daha vasıflı, kolayca gözden çıkarılamayacak çekirdek işgücü için uygulanabilirken çevresel işgücü için ise doğrudan kontrol stratejilerinin icrası gündemdedir (Brown'dan aktaran Man, 2011).

İzleyen yıllarda Edwards (1979), kapitalizmin tarihsel gelişimi içinde, yönetimin benimsediği denetimin, basit, teknik ve bürokratik denetim olarak evrildiğini belirtmiştir. Edwards'a (1979: 25-34) göre küçük işletmelere ve üretim sürecinin görece basitliğine dayanan rekabetçi kapitalizmde, işyerinde patronun doğrudan gözetimine ya da sonraki

aşamalarda yöneticilerin hiyerarşik güçlerine dayanan basit denetim uygulanır. İlerleyen yıllarda, sermayenin merkezileşmesi, şirket ölçeklerinin büyümesi ve yükselen sınıf mücadelesi sonucu sermaye, basit denetim yerine işyerinin fiziksel ve toplumsal yapısına içkin denetim mekanizmaları geliştirmiştir. Bunların ilki, teknolojinin kullanımıyla kurulan ve makinalarda somutlaşan teknik denetimdir. Üretimin makine temelli hale gelmesi işçilerin makineye bağlı bir ritm ve görevle çalışması anlamına gelir. Böylece emek sürecinin denetimi makine yardımıyla gerçekleştirilir (1979: 113-122). İlerleyen yıllarda teknik denetim çeşitlenmiş ve teknolojiye bağlı olarak gelişmiştir. Bürokratik denetim ise 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlanmıştır. Bu denetim biçimi kurallar, görevler, şirket politikaları-amaçları gibi yollar ve hiyerarşik emir-komuta zinciri gibi yönetim tekniklerinde somutlaşır. Bürokratik denetim ile işletme içindeki hiyerarşik yönetim fonksiyonları kurumsallaştırılmaktadır. Bürokratik denetimde önemli bir nokta, bu denetim biçiminin basit ve teknik denetimi dışlamadığı, aksine onların pekiştirilmesine dayandığıdır. Bu denetim biçimleri kapitalizmin tekelci aşamasına denk düşmektedir (1979: 130-136).

İnternet gazeteciliği açısından bakıldığında yukarıda vasıfsızlaşma ekseninde tartışılan az sayıda kişiyle çalışma ve hız konusu aynı zamanda bu alanda denetim tartışmalarını da içermektedir. Çünkü hız faktörü, gelen haberlerin çoğunlukla bir editoryal denetime ya da müdahaleye maruz kalmadan doğrudan yayına verilmesini gerektirmektedir. İnternet ortamındaki haberlerin her an düzeltilebilme ya da yayından kaldırılabilme olanağının bulunması da editoryal denetim ihtiyacını azaltıcı bir faktör olarak düşünülebilir. Fakat bu, internet sitelerinde çalışan gazetecilerin hiçbir şekilde denetime tabi olmadıkları, tamamen özgür oldukları anlamına gelmemelidir. Bu noktada ilk olarak, gazetecilerin emek sürecinin denetimi için Friedman'ın yukarıda açıklanan sorumlu otonomi uygulamasının bir denetim modeli olarak işlediği söylenebilir. İkinci olarak ise, Edwards'ın denetim kavrayışı süreci aydınlatılabilir. Buna göre bir yandan teknolojiye bağlı çalışma pratikleri nedeniyle teknik denetimin uygulandığı; diğer yandan ise yayın politikaları ve yazılı olmayan kurallar aracılığı ile bürokratik denetimin uygulandığı ifade edilebilir.

Tüm bu tartışmaların ışığında denilebilir ki, internet gazetecilerinin emek süreci temel olarak vasıf, denetim, iş görme pratikleri ve gazetecinin ürünüyle kurduğu ilişki kapsamında önemli bir erozyon yaşamaktadır. Bu bölümde kavramsal çerçevesiyle ele alınan bu unsurlar, bir sonraki bölümde, gazetecilerin kendi mesleki pratiklerine dair algıları ve yorumlarıyla birlikte anlamlandırılmaya ve bu unsurların pratikte ne şekilde karşılık bulduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

İnternet Gazeteciliğinde Emek Süreci: Gözlem ve Bulgular

Çalışmanın olgusal dayanakları, Ankara ve İstanbul'da internet gazeteciliği yapılan yedi kurumda gerçekleştirilen sistematik olmayan gözlemlere ve bu kurumlarda çalışan on gazeteciyle yapılmış derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Çalışmaya konu olan kurumlar, büyük medya kuruluşlarının internet siteleri değil, bağımsız olarak çalışan haber siteleridir. Görüşülen gazeteciler ise, daha önce geleneksel medyada çalışma deneyimi bulunan, çeşitli sebeplerle internet gazeteciliğine geçmiş en az 5 en çok 15 yıllık deneyimleri bulunan muhabirlerdir. Görüşmecilerin ve kurumların kimliği, kendi istekleri doğrultusunda çalışmada anılmamaktadır.

Bu bölümde ele alınacak temel hususlar, yukarıda kavramsal çerçevesi çizilen tartışmalar etrafında ortaya konacaktır. Buna göre, gazetecilerin emek süreçlerini kavrayabilmek için emek, emeğin konusu ve üretim araçları noktalarındaki durumun bugün nasıl olduğuna,

bunların birbirleriyle ilişkilerinin nasıl gerçekleştiğine ve bu ilişkilerin çerçevesini oluşturan mevcut emek rejimine bakmak gerekecektir.

İnternet gazeteciliği, öncelikle günümüzde Türkiye’de medya ortamını şekillendiren koşullardan bağımsız ve farklı koşullar altında şekillenmemektedir. Bu nedenle öncelikle günümüz medya ortamını şekillendiren dinamiklere bakmak önemlidir. Günümüz medya ortamını belirleyen en önemli gelişme Türkiye medyasında 1980 yılından sonra yaşanan tekelleşme ve holdingleşme olgusudur. En büyük ve en etkili gazete ve televizyon kanalları, birkaç holdingin sahipliğinde bulunmaktadır (Sözeri ve Güney, 2011; Kuyucu, 2013; Demir, 2013). Bu medya sahipleri, internet gazeteciliğinin “avantajlarından” yararlanmak için -daha çok kişiye ulaşma, maliyetinin daha az olması, reklam gelirleri ve kuralsız çalıştırma vb-faaliyetlerini bu alana taşımışlardır (Sönmez, 2017). Dolayısıyla geleneksel medyada oluşan tekelleşme internet ortamında da sürmektedir. Çünkü daha az maliyetle kurulan yerler olsa da internet gazeteleri de yaşamak için reklam almaya ihtiyaç duymaktadır. Fakat reklam pastasındaki büyük payı, daha çok bilinen televizyon ve gazetelerin internet siteleri almaktadır. Ayrıca bu durum, internet haber sitelerinin okunma ya da tıklanma sayılarına bağlı olarak değişmektedir. Tıklanma rekabetinde öne geçmek için internet sitelerinin özel ve özgün haberler yapabilmesi önemlidir. Bu da bu kurumların bünyelerinde alanlarında uzman ve nitelikli muhabirler bulundurmalarıyla mümkündür. Böyle muhabirler bulundurmak da sermaye gerektirir. Dolayısıyla büyük medya şirketlerinin bu alanda da sektöre girme ve sektörde kalma yönünde önemli bir avantajının bulunduğu söylenebilir.

Bu medya yapısının belirlediği emek rejiminin esnek, güvencesiz ve örgütsüz niteliği, internet gazeteciliği alanında da sürmektedir. Üstelik internet medyası, basın kanunu kapsamına alınmadığından, buralarda çalışan gazeteciler geleneksel medyada çalışan meslektaşlarının yararlandığı kıdem tazminatı, yıpranma hakkı, sarı basın kartı alma gibi haklardan yararlanamamaktadır. Bunun yanı sıra internet gazeteciliğinde belli bir ücret/kaşe/telif karşılığında, freelance ya da yarı zamanlı çalışmanın kadrolu çalışmaya göre daha yaygın olduğu gözlenmektedir. Bu durumun etkisi, görüşmecilerin büyük bölümünün yüksek ücret-iş güvencesi ikileminde iş güvencesini tercih etmelerinde görülmektedir. Bu tercihin önemli bir boyutu da emeklilik beklentisidir. Bu konuda kimi görüşmecilerin ifadeleri şöyledir:

Yani iş güvencesini tercih ederim çünkü yarınından emin değilsin bu işte. Düzenli ve güvenli bir iş, yüksek ama düzensiz ücretten daha iyi bence. Zaten yüksek ücret de sektörde yok.

İş güvencesi tabi ki. Tek sebep var bence, emeklilik! Yaşım ilerlediğinde emekli olmak istiyorum ve bunun insani bir hak olduğunu düşünüyorum. Ama bizim sektörde epey zor.

Çalışma biçimlerinin düzensizliğinin yanı sıra çalışma koşullarının da geleneksel medyaya göre daha kötü olduğu tespit edilebilmektedir. Bu durum tüm görüşmecilerin vurguladığı bir noktadır. Buna göre “sektörün ortalaması 2000-3000 lira gibi bir maaş”tır ve “internette bu daha da düşük”tür. Gazeteciler bu şartlarda geçinmenin oldukça zor olduğunu ifade etmektedir.

Bu koşulların yanı sıra internet sitelerinde çalışan gazeteciler açısından belli bir alanda uzmanlaşmanın geleneksel medyada çalışan gazetecilere göre daha az istenen bir özellik olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni elbette az sayıda kişi ile çalışma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Görüşme yapılan gazeteciler, çalıştıkları kurumlarda az sayıda kişi ile çalışmalarından dolayı herkesin her alana baktığı bir çalışma şeklinin hakim olduğunu söylemektedirler. Bir gazeteci bu durumu şöyle açıklamaktadır:

İç politika haberlerinde uzmanım ancak çalıştığım kurumda Ankara'daki tek muhabir olduğum için bu alan dahil her alana bakmak zorunda kalıyorum. Bazen günlerce bu nedenle politika haberlerinden uzak kalabiliyorum.

Çalışma alanının net olmaması, çoğunlukla mesleki beceriyi ve uzmanlaşmayı değersizleştirmek anlamına gelir. Uzmanlıktaki belirsizlik de gazetecinin işinin vasıfsızlaşmasına ve teknik standartlardan ibaret hale gelmesine neden olur. Az sayıda kişiyle çalışma olgusunun yanında, hız faktörü ve siteyi sürekli güncelleme ihtiyacı, gazetecileri, ajanslardan ve sosyal medyadan yapılan haberlere bağımlı kılmakta, gazeteci ofis dışında ve özel haber yapmaya vakit bulamamaktadır. Bu durum gazetecileri, mesleklerini ofis içinde ve masa başında sürdürmeleri sonucunu doğurmakta, böylece onların iş tatminini de engellemektedir. Görüşme yapılan gazetecilerden biri bu durumu şöyle anlatmaktadır:

Daha önce yazılı basında da çalışmış bir muhabir olarak, geleneksel medyada çalışmanın internet gazeteciliğine göre daha tatmin edici olduğunu söyleyebilirim. Çünkü burada çok fazla özel haber yapma şansımız olmuyor. Daha çok ajanslardan aldığımız haberleri kullanıyoruz. Nadiren özel haber yapma şansımız oluyor. Özel haber yapmanın daha tatmin edici olduğunu düşünüyorum. Bunun dışında internet gazeteciliğinde gündemde olan bir konuyla ilgili son dönemde sosyal medyada özellikle Twitter'da yapılan yorumlar da haberlere eklenerek, daha fazla görsel kullanılarak haberler oluşturulmaya çalışılıyor.

Aynı çalışan kendisinden uzmanlaşmanın ve özel haber yapmanın beklenmediğini fakat bunun yanında photoshop, ses ya da kurgu programları bilmesinin beklendiğini söylemektedir. Bu durum, internet gazeteciliğinin giderek teknik ve herkesin yapabileceği bir iş halini aldığını göstermektedir. Başka deyişle gazetecilik artık özel bir "vasıf" gerektirmeden, sadece "beceri"lerle icra edilebilmektedir. Bu anlamda Braverman'ın (2008) vasıfsızlaşma vurgusunun internet gazeteciliği alanında somut olarak görünür kılındığını söylemek mümkündür.

Bu noktada genel olarak tüm internet sitelerinde hiçbir şekilde özel haber yapılmadığını söylemek yanlış olur. Örnek vermek gerekirse görüşülen kimi kuruluşlardaki muhabirler kurumlarında özel haber yapmanın istenen bir şey olduğunu; fakat yukarıda da belirtildiği gibi, hız, sitenin sürekli güncellenme ihtiyacı ve az sayıda kişi ile çalışma gibi faktörlerin kendilerinin de özel habere yönelmelerini engellediğini söylemektedirler.

İnternet gazeteciliğinde, haber sitesinin sürekli güncellenebilir olmasının diğer yandan gazeteci üzerindeki denetimi bir ölçüde hafiflettiği gözlemlenmektedir. Haber üzerinde istenildiği zaman değişiklik yapılabiliyor olması, yöneticilerin haber yayına girmeden haber üzerindeki kontrolünü ve müdahalesini azaltmaktadır. Aynı şekilde görüşme yapılan gazeteciler, çalıştıkları kurumlarda geleneksel medyadaki gibi katı ve hiyerarşik bir yapının olmadığını söyleyerek, daha "özgür" olduklarını ifade etmişlerdir. Fakat genel olarak internet gazeteciliğinin geleneksel medyaya göre eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik bir mecra olduğunu söylemek, onu içinde bulunduğu ekonomi-politik bağlamından kopartmak olur. Bölümün başında anlatılan, iktidarla çıkar ilişkisinde olan iş adamlarının sahipliğindeki geleneksel medyaların bir uzantısı olarak yayın yapan internet sitelerinde, gazetecilerin ürünü üzerinde tam bir denetime sahip olduklarını, başka bir deyişle hangi haberi yapacağı ve nasıl yapacağı konusunda tamamen özgür olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu durum, tüm görüşmeciler tarafından özellikle vurgulanmış ve görüşmeciler "gazetecinin özgürlüğü konusunda geleneksel ve yeni medya ayırımı yapmadıklarını"; "nispeten özgürlüklerinin internet gazeteciliğinden değil, çalıştıkları kurumların yapısından kaynaklandığını" ifade etmişlerdir. Bu anlamda gazetecilerin kendilerini çalıştıkları kurumlarla, doğrudan denetime gerek kalmayacak şekilde özdeşleştirdikleri ve bu kurumlarda da çalışanlara verilen sorumluluklar aracılığıyla Friedman'ın (1977) "sorumlu otonomi" olarak adlandırdığı,

Edwards'ın (1979) ise bürokratik denetim olarak işaret ettiği denetim şeklinin işlediği söylenebilir. Bunun yanında teknolojik araçlarla gazetecinin yalnızca mesai saatleri içinde değil, mesai dışındaki saatleri de denetime tabi kılınmakta ve gazeteciden mesai saatleri dışında da haber üretmesi beklenmektedir. Böylece bu kurumlarda yine Edwards'ın (1979) vurguladığı teknik denetimin varlığı da kendini göstermektedir. Teknik denetim yalnızca iş dışı zaman ve mekanın denetlenmesini değil, üretilen haber sayısının ve bu habere dönük okuyucu ilgisinin ölçülmesini de mümkün kılmaktadır. Bir görüşmeci bu durumu şöyle belirtmiştir:

İş dışı yaşam ve iş yaşamı diye bir ayrım kalmıyor bir süre sonra. İş yerinde olmasan da çalışma saatleri içinde olmasan da seni arıyorlar ve haber yapmanı istiyorlar. Bir de günde kaç haber geçtiğin ve yaptığın haberin ne kadar tıklandığı önemli oluyor. Buna da site istatistiklerinden bakabiliyorsun. Ama bu şimdilik o kadar belirleyici değil, en azından bazı kurumlarda.

Görüşmelerden çıkan çarpıcı bir sonuç da, gazetecilerin, internet medyasını geleneksel medya kadar etkili bulmaması, yazdıklarının veya yaptıkları haberlerin halkın çoğunluğu tarafından okunmadığını düşünüyor olmalarıdır. Bu da mesleki tatmin yaşamalarını zorlaştıran bir faktördür. Çünkü bir görüşmecinin ifadesiyle “gazeteci için en öncelikli ve motive edici unsur, geniş kitlelere ulaşmak ve haberlerinin çok sayıda kişi tarafından okunmasıdır”. Bu durum, gazetecilerin yaptıkları işi gerekli, etkili ve topluma faydalı bir iş olarak görmelerini de zorlaştırmaktadır. Bu da gazetecilerin emek sürecindeki aşınmanın gazetecilik mesleğinin toplumsal boyutunu da aşındırdığını göstermesi bakımından önemlidir.⁶

SONUÇ

Bu tartışmalar ışığında internet gazeteciliğinin, okuyucu/kullanıcı ve medya sahipleri açısından oldukça avantajlı olmasına ve gazeteciliğin icrasında radikal dönüşümler getirmiş olmasına karşın, bu mecrada çalışan gazetecilerin çalışma koşulları ve emek süreçlerinde çok olumlu etkiler taşımadığını söyleyebiliriz. Genel olarak teknolojinin haber üretimi için kullanılmaya başlanmasıyla; hızla artan ve yayılan teknolojik donanımlarla, giderek haber üretimi teknolojiye bağımlı hale gelmekte ve gazeteci bu süreçte olmazsa olmaz bir unsur olmaktan çıkmaktadır.

Az sayıda eleman çalıştırma, belli bir alanda uzmanlaşma yerine ajans muhabirliği ve rutin habercilik anlayışını izleme yalnızca internet gazeteciliğinde değil, geleneksel medyada da son yıllarda yerleşmiş ve artık kabullenilmiş bir durumdur. (Demir, 2013: 130). Buradan hareketle internet gazeteciliğinde var olan sorunların devam ettiğini hatta daha da derinleştiğini söylemek mümkündür. Çünkü internet sitelerinde bunlara bir de anında haber verme zorunluluğu da eklenmektedir. Uzmanlaşmanın, haberde derinleşmenin yerini zamana karşı yarış, hızlı ve anında haber verme çabası almakta, bu da internet gazeteciliği yapan gazeteciler üzerinde ek bir baskı unsuru oluştururken, bir yandan haberin kalitesini düşürmek yoluyla gazetecinin vasıfsızlaşmasını pekiştiren, diğer yandan ise haber üzerindeki denetimi ortadan kaldıran bir etki yapmaktadır.

Birçok işi aynı anda yapma zorunluluğu gazetecilik vasfını teknolojiye indirgemekte, bu da gazetecilerin yaptıkları işi teknik bir iş olarak görmelerine yol açmaktadır. Gazeteciler, kendilerini toplumda etkili kişiler olarak değil, birer aktarımcı olarak görmektedirler ve

⁶ Söz konusu aşınmayı gazetecilik kültürü ve gazetecilerin mesleki davranışları üzerinden inceleyen bir çalışma için bkz. Demir (2013).

mesleki anlamda tatmin yaşamamaktadırlar. Sembolik bir üretim alanı olarak gazetecilik işi daha çeşitli, derinlikli ve zengin bir üretim faaliyeti yerine, belirlenmiş kodlar/mesajlar ve bunları pekiştirecek sınırlı imgelerle (görsel malzeme, dil, ifade, sözcükler, tasarım vb.) gerçekleştirilen bir ritüele dönüşme eğilimindedir (Kaderoğlu Bulut, 2017: 282). Bu eğilimin internet gazeteciliğinde de daha kapsamlı bir şekilde geçerli olduğu belirtilebilir.

Günümüzde medya sahiplerinin siyasi iktidarla olan ilişkileri mevcut medya ortamının karakterini belirlemektedir. Hatta mevcut siyasi iktidarın medya üzerindeki belirleyiciliği artık medya sahiplerini ya da yöneticilerini aşarak tek tek muhabirler düzeyine inmiştir (Demir, 2013: 169). Böyle bir medya ortamında gazeteciler ürettikleri haberler üzerinde denetim sahibi olamamaktadır. Geleneksel medyaların uzantısı durumundaki internet sitelerinde de aynı durum gözlenmektedir. Sermayeden bağımsız internet siteleri, bu baskılardan görece daha az etkilenmekte ve buralarda çalışan gazeteciler görece daha “rahat” bir çalışma ortamında çalışabilmektedirler. Fakat bu kez de reklam gelirleri, daha az elemanla ve dolayısıyla daha fazla iş yüküyle çalışma gibi başka problemlerle karşıya karşıya kalmaktadırlar.

Sonuç olarak internet gazeteciliğinde mevcut emek süreci gazeteciler üzerinde onların çalışma pratikleriyle sınırlı kalmayan çok boyutlu etkiler yapmaktadır. Tüm bu etkilerin ortak bileşkesi gazetecilerin yaptıkları işi gerekli, etkili ve topluma faydalı bir iş olarak görmelerini zorlaştırmaktadır. Bu da gazetecilerin emek sürecindeki aşınmanın gazetecilik mesleğinin toplumsal boyutunu da aşındırdığını göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla gazetecilerin emek sürecinin, onlarla sınırlı kalmayan genişleyici bir toplumsal etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gazetecilik faaliyetinin toplumdaki demokrasi süreçleriyle olan bağlantısı göz önünde bulundurulduğunda bu aşınmanın kapsamlı etkisi daha net kavranabilmektedir. Bu nedenle gazetecilerin emek sürecinin mevcut yapısının, geleceğe dönük eğilimlerinin ve bunun etrafında şekillenen mücadele/rıza pratiklerinin, tüm toplumsal demokratik süreçler açısından önemli bir noktayı teşkil ettiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya.
- Ansal, H. (2005). *Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar: Post-Fordizmde Üretim Esnekleşirken İşçiye Neler Oluyor?*, http://www.birlesikmetal.org/kitap/kitap_99/1999-3.pdf, Erişim: 30.06.2018.
- Aydoğan, A. (2005). “İnternet’te Geleneksel Medya”, *İletişim Ağlarının Ekonomisi: Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet* (der. F. Başaran ve H. Geray) Ankara: Siyasal Kitabevi, s.259-285.
- Aydoğan, D. (2013). “Türkiye’de Dijital Gazetecilik: Habertürk ve Hürriyet Gazeteleri Örneği”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, July, Volume 3, Issue 3.
- Bagdikian, B. H. (2004). *The New Media Monopoly*, Boston: Beacon Press.
- Beckett, C. ve R. Mansell, (2008). “Crossing Boundaries: New Media and Networked Journalism”, *Communication, Culture & Critique*, 1(1), s.92-104.
- Berkman, B. (2014). “Teknoloji Söylemi ve Yeni Medyanın Ekonomi Politikası”, *Erciyes İletişim Dergisi Akademia*, Cilt (Volume): 3, Sayı (Number): 3, s. 44-54.
- Boczkowski, P. J., (2004). *Digitizing the News: Innovation in Online Newspapers*, Massachusetts: MIT Press.

- Çevikel, T. (2004). “Türkçe Haber Siteleri ve Türkiye’de İnternet Gazeteciliğinin Gelişimini Sınırlayan Faktörler”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, sayı:1, s. 147-163.
- Curran, J. (1999). “Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası”, *Medya, İktidar, İdeoloji* (der. M. Küçük), Ankara: Ark, s.397-435.
- Demir, S. (2013). *Türkiye’de 2001 Yılı Sonrasında Medya-İktidar İlişkileri ve Gazeteci Pratiklerine Yansıması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Deuze, M. (1999). “Journalism and the Web: An Analysis of Skills and Standards in an Online Environment”, *International Communication Gazette*, 61(5), s.373-390.
- Deuze, M. (2003). “The Web and its Journalisms: Considering the Consequences of Different Types of Newsmedia Online”, *New Media & Society*, 5(2), s.203-230.
- Deuze, M. (2004). “What is Multimedia Journalism?”, *Journalism Studies*, 5(2), s.139-152.
- Domingo, D., (2006). *Inventing Online Journalism: Development of the Internet as a News Medium in Four Catalan Online Newsrooms*, <https://pdfs.semanticscholar.org/e57c/e0b8a1d8492bf349a633cd4487fb26d53570.pdf> Erişim: 05.07.2018.
- Domingo, D. (2008). “Inventing Online Journalism: A Constructivist Approach to the Development of Online News”, *Making Online News: The Ethnography Of New Media Production* (der. C. Paterson ve D. Domingo), New York: Peter Lang, s.15- 28.
- Elliott, D. (2009). “Essential Shared Values and 21st Century Journalism”, *The Handbook of Mass Media Ethics* (der. L. Wilkins ve C. G. Christians), New York: Routledge, s.28-39.
- Edwards, R. (1979). *Contested Terrain: The Transformation of the Workplace in the Twentieth Century*, London: Heinemann.
- Etike, Ş., A. S. Demir (2017). “Toplumsal Eşitsizlikler ve Kadın Emeği: Medya Endüstrisi Üzerine Bir Araştırma”, *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, Cilt 8, Sayı 12, s.123-144.
- Friedman, A. (1977). “Responsible Autonomy Versus Direct Control Over the Labour Process”, *Capital & Class*, vol. 1 issue 1, s. 43-57.
- Fuchs, C. (2008). *Internet and Society: Social Theory in the Information Age*, New York: Routledge.
- Fuchs, C. (2014). *Social Media: A Critical Introduction*, London: Sage
- Geray, H. (2002). *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birlik Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ankara: Ütopya.
- Geray, H. (2008). “Yeni Çağın Gazeteciliği(2)”. *Birgün Gazetesi*, Yayınlanma Tarihi: 03.04.2008. <http://www.birgun.net/haber-detay/yeni-cagin-gazeteciligi-2-11677.html>, Erişim: 29.07.2018.
- Henten, A. vd. (2003). *Designing Next Generation Telecom Regulation: ICT Convergence or Multi-Sector Utility?* <https://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/14636690310473863> Erişim: 22.06.2018.
- Jackson, D.; K. Moloney (2015). “Inside Churnalism: PR, Journalism and Power Relationships in Flux”, *Journalism Studies*, <http://dx.doi.org/10.1080/1461670X.2015.1017597>, Erişim: 05.08.2018.
- Johnston, J.; S. Forde (2017). “Churnalism Revised and Revisited”, *Digital Journalism*, <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1355026>, Erişim: 11.07.2018.

- Kaderoğlu Bulut, Ç. (2017). *Gazetecilerde Proleterleşme ve Sınıf Kapasitesi: Çalışma ve Yaşam Koşulları Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kalsın, B. (2016). “Geçmişten Geleceğe İnternet Gazeteciliği: Türkiye Örneği”, *International Journal of Social Science*, Number: 42, Winter III, s. 75-94.
- Kaya, R. A. (2009). *İktidar Yumağı: Medya Sermaye Devlet*, Ankara: İmge.
- Kopper, G. G. vd., (2000). “Research Review: Online Journalism-A Report On Current and Continuing Research and Major Questions in The International Discussion”, *Journalism Studies*, 1(3), S.499-512.
- Kuyucu, M. (2013). “Türkiye’de Çapraz Medya Sahipliği: Medya Ekonomisine Olumsuz Etkileri ve Bu Etkilerin Önlenmesine Yönelik Öneriler”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 8, 1, s. 144-163.
- Liu, C. (2006). “De-Skilling Effects On Journalists: Icts and The Labour Process of Taiwanese Newspaper Reporters”, *Canadian Journal Of Communication*, cilt 31, sayı 3, s. 695-714.<http://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/1763/1881> Erişim:01.07.2018.
- Man, F. (2009). “Kapitalist Emek Süreci Teorisi ve Dönüşümü”, *e-Akademi Dergisi*, Aralık 2009, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=KAP%DDTAL%DDST%20EMEK%20S%DCRE%20C%DD%20TEOR%DDS%DD%20ve%20D%D6N%DC%DE%DCM%DC&kimlik=185212458&url=makaleler/fman-1.htm> Erişim: 03.07.2018
- Marx, K. (2011). *Kapital I*. İstanbul: Yordam
- Mosco, V. (2006). “Bilgi Endüstrilerinde Emeğin Yöndeşmesi”, (çev. G. Yücesan-Özdemir), *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, sayı 23, Yaz-Güz, s. 63-80.
- Nygren, G. (2014). “Multiskilling in the Newsroom: De-skilling or Re-skilling of Journalistic Work?” *The Journal of Media Innovations*, 1,2, s. 75-96.
- Örnebring, H. (2010). “Technology and Journalism-As-Labour: Historical Perspectives”, *Journalism*, 11(1), S. 58 – 74, <http://Journals.Sagepub.Com/Doi/Pdf/10.1177/1464884909350644>, Erişim: 20.06.2018.
- Özsever, A. (2004). *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, Ankara: İmge.
- Pavlik J. V. (2001), *Journalism and New Media*, New York: Columbia University Press
- Schiller, D. (1999). *Digital Capitalism: Networking The Global Market System*, Cambridge: The MIT Press.
- Seymour, R. (2004). “Access All Areas: If Knowledge is Power the Internet Has Placed an Invaluable Too in Our Hands, However, Like All Forms of Power Its Use is Open to Abuse”, *The Middle East*, 348, s.46-47.
- Sönmez, M. (2010). *Medya Kültürü Para ve İstanbul İktidarı*, İstanbul: Yordam.
- Sönmez, M. (2017). *İnternet Sonrası Medyada Güç Dengeleri*, <http://mustafasonmez.net/?p=5815> Erişim: 12.06.2018.
- Sözeri, C.; Güney, Z. (2011). *Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı*, Ankara: Bilim-Sanat.
- Törenli, N. (2011) *Tekno-Siyasal Paradigmalar Küreselleşmenin Yol Haritaları*, Ankara: Ütopya.
- Yıldırım, B. (2010). “Gazeteciliğin Dönüşümü: Yöndeşen Ortam ve Yöndeşik Gazetecilik”, *Selçuk İletişim Dergisi*, sayı:6, s. 230-253.
- Yücesan Özdemir, G. (2002). “Emek Süreci Teorisi ve Türkiye’de Emek Süreci Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı*, Ankara: İmaj, s. 433-469.